

The Silent Cry of the Women of Sistan in "â?i:ka" (Lullabies of Sistan)

Mahmood Shahroodi*¹

Abstract

â?i:ka is a type of lullaby sung in the Sistan region. Given that â?i:ka is usually sung by mothers to their children, the mother's concerns and feelings are reflected in â?i:ka. This study seeks to find what issues and concerns a mother as a woman in a traditional society has. This investigation argues that â?i:ka has numerous other functions in addition to calming the child and putting him to sleep, which are examined in four general categories. The function of the â?i:ka is in relation to the child, where the mother expresses her feelings and mood towards the child. Another function of the â?i:ka is in relation to the mother's love and spiritual concerns, where the speaker of the â?i:ka expresses her feelings and talks about her past failures. The third function of the â?i:ka is in relation to others, where the speaker conveys her complaints to others. Its last function is in relation to animals. This article uses two research methods. Some of the images were collected through library research and most of them were collected through field research. After that, they were analyzed via MAXQDA software and it was concluded that the image is a female

Received: 20/09/2024

Accepted: 06/04/2025

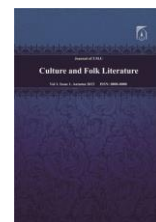
* Corresponding Author's E-mail:
Mahmood.shahroodi24@gmail.com

1 Lecturer in Persian Language and Literature, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

<https://orcid.org/0000-0001-6912-6072>

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

media in a traditional society where women as mothers can speak and shout their pains without fear.

Keywords: â?i:ka; function; Sistani dialect; mother; child.

Research background

No independent book has been published on “â?i:ka” yet; however, some sources of popular culture in Sistan have mentioned a few â?i:ka. In the songs of Nimrooz by Nikokari (1973), a number of “â?i:ka” have been mentioned. Golestaneh (2007) in addition to collecting a few “â?i:ka”, has written about its function and role in the popular literature of Sistan. The article "Melodiousness and Softness in the” â?i:ka” (Lullabies of Sistan)" written by Shahroodi and Khalili (2022) is the only article published about â?i:ka that examines the role of different types of music in the pleasure of â?i:ka.

Research questions

The questions raised in this study were: What other functions did the â?i:ka have besides its main function? what do they show us about women?

The present research shows that examining the â?i:ka as the only medium of Sistan women reveals their thoughts and inner feelings.

Purpose and significance of the Research

This research was written to investigate the lullaby of Sistan. "â?i:ka" is one of the most well-known types of folk literature in the land of Sistan, which is related to folklore on the one hand and includes children's literature on the other. This research is based on the idea that by carefully examining folk literature in a region, one can gain insight into the attitudes and beliefs of the people of that region.

Methodology

Two methods of field and library study have been used in this research to provide the sources and data for this research. After that, the content of the data collected from field studies and library sources has been analyzed using MAXQDA software.

Main discussion

â?i:ka is a kind of melodious poem that a mother sings to put her child to sleep (Mirhadi and Jahanshahi, 1997, vol. 2/p. 164). Therefore, its main function is clear; but the singer of â?i:ka also conveys some of her thoughts to others. Therefore, â?i:ka is the only way to listen to the words of women in traditional society and to search for their thoughts and emotions through it.

The mother combines music and dance with her singing along with the impulses she gives to the child. This poetry and music create a vibration in the bodies of both of them that becomes a source of comfort for the mother and the child (Shahroodi & Khalili Jahantigh, 2021, p. 160). In a patriarchal society, talking about love is clearly unpleasant. The idiom is a way for the lover to overcome the barriers of social awkwardness and sing his love to the child and other listeners.

From the â?i:ka that express the mother's feelings, it can be seen that she has always been in search of love, a love that she has had with her since her youth. Sometimes, this love is the result of that child who sang a love song to her and sometimes it is an unrequited love that remains in her mind. The important issue is that in a patriarchal society, a woman is not even allowed to decide for her future. The opposition of the family, and usually the father, to the girl's decision causes the girl's fate to change; but that love remains in her mind forever, a love that even expressing it now carries great risks. This is what Spivak refers to as "the inferior cannot speak" (Spivak, 1988, p.

308). From Spivak's perspective, a woman in a patriarchal society is inferior and is not allowed to express herself or speak, and her voice is not heard by anyone. Spivak states that the voices of inferior women are not heard in society and that only literary texts are an alternative to express the history of inferior women (Morton, 2013, p. 90). She considers literary texts, including novels, as a place where the cries of inferior women in society can be heard. Here, it is the literary text in which the unspoken words of women can be heard.

Conclusion

In addition to the traditional functions of the *â?i:ka* that distinguish it from other regions, four general functions can be considered for it. By examining these functions, the following conclusions are obtained: In the lullaby, the girl child is addressed; but in no case is the boy child the addressee. This could be because the mother prepares her daughter for the future and life through the *â?i:ka*; because she considers her daughter a repetition of her life and tries to teach her the ways and customs of life from early childhood. Another issue is that in no *â?i:ka* is the word husband, wife or its equivalent found; even in a few *â?i:ka* the mother mentions the father of her child. Of course, there are many instances where the speaker talks about her love and lover, but it is not clearly clear that this love is the child's father. This means that a woman who, due to patriarchal dominance, is not even allowed to determine her own destiny, is expressing her concerns in the *â?i:ka*. Another point is that some of the verses address animals, especially cows, as if the speaker was speaking to his animal. These verses are the same as those used by animals during farming, and the farmer or farmer's wife would sing to her cow.

References

- Mirhadi, T., & Jahanshahi, A. (1997). *Children and youth dictionary*. Children and Youth Dictionary Production and Publishing Company.
- Morton, S. (2013). *Gayatri Chakravorty Spivak* (translated into Farsi by N. Ghabeli). Bidgol.
- Shahroodi, M., & Khalili Jahantigh, M. (2021). Melodiousness and softness in the â?i:ka (Lullabies of Sistan). *Culture and Folk Literature*, 38, 147-181.
- Spivak, G. (1988). "Can the Subaltern Speak?" in *Marxism and the interpretation of culture*. Macmillan, pp. 271 - 313.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه

سال ۱۳، شماره ۶۲، خرداد و تیر ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

فریاد خاموش زنان سیستان در «آیکه» (لالایی‌های سیستان)

محمود شاهرودی^{۱*}

(دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۳۰ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۱۷)

چکیده

آیکه (â?i:ka) نوعی لالایی است که در منطقه سیستان خوانده می‌شود. با توجه به اینکه آیکه را معمولاً مادر برای کودک می‌خواند، دغدغه‌ها و احساسات مادر در آیکه نمود پیدا می‌کند. در جامعه سنتی که معمولاً زن صدایی ندارد، آیکه بهترین روشی است که یک زن بتواند سخن بگوید و مسائل خود را آشکارا بیان کند. نوشته حاضر به این پرسش پاسخ می‌دهد که مادر به عنوان یک زن در جامعه سنتی چه مسائل و دغدغه‌هایی دارد؟ این نوشته بر آن است که آیکه علاوه بر آرام کردن کودک و خواباندن دردانه، کارکردهای متعدد دیگری دارد که در چهار دسته کلی بررسی می‌شود. کارکرد آیکه در ارتباط با فرزند که مادر حس و حال خویش را خطاب به کودک و نسبت به او بیان می‌دارد. کارکرد دیگر آیکه در ارتباط با عشق و دغدغه‌های روحی مادر است که گوینده آیکه احساسات خویش را بروز می‌دهد و از

۱. مدرس زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران (نویسنده مسئول).

* Mahmood.shahroodi24@gmail.com

<http://www.orcid.org/0000-0001-6912-6072>

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ناکامی‌های گذشته خویش می‌گوید. سومین کارکرد آیکه در ارتباط با دیگران است که گوینده آن، گلایه‌های خود را به گوش دیگران می‌رساند. آخرین کارکرد آن در ارتباط با حیوانات است. تاکنون آیکه‌های سیستان، در کتابی مستقل جمع‌آوری نشده‌اند. بنابراین در این مقاله از دو روش تحقیقی بهره برده شده است. برخی از آیکه‌ها به روش کتابخانه‌ای و بخش زیادی به شیوه میدانی گردآوری شده است. پس از آن با کمک نرم‌افزار MAXQDA، مورد تحلیل قرار گرفته و به این نتیجه رسیده است که آیکه رسانه‌ای زنانه در جامعه سنتی است که زن به‌عنوان مادر می‌تواند سخن بگوید و دردهای خویش را بدون واژه فریاد بزند.

واژه‌های کلیدی: آیکه، کارکرد، گویش سیستانی، مادر، کودک.

۱. مقدمه

هنگامی که از لالایی سخن به میان می‌آید، غالباً شعرگونه‌هایی را به خاطر می‌آورد که مادر برای آرام کردن و خواباندن کودک خویش زمزمه می‌کند. نغمه‌هایی که از ضمیر جان مادر برای عشق فرزند برمی‌آید. موضوع این نغمه‌های مادرانه، عموماً قربان صدقه رفتن مادر برای دردانه خویش است؛ البته در این میان گاهی مادر درونیات خویش را بروز می‌دهد. مادر در زمزمه‌های خویش، با خواباندن دل‌بندش، ناخودآگاه دغدغه‌های خود را به یاد می‌آورد و از دردهای خفته خویش می‌خواند. دردهایی که در طول سال‌های زندگی، بر روح و جاننش نشسته است و با نغمه‌خوانی‌های وی در تنهایی، از ضمیر دل او پر می‌کشد. گونه‌ای جریان سیال ذهن که گاهی به دوران نوجوانی و جوانی وی سر می‌زند، گاهی یاد عزیزان سفرکرده را زنده می‌کند و گاهی از سختی‌های روزگار در حال و گذشته می‌گوید.

آیکه بنا به کارکردهای گوناگونی که در گذشته داشته است و به دلیل ساختار ویژه آن، می‌تواند تنوع موضوعی بیشتری نسبت به لالایی‌های مناطق دیگر داشته باشد. قالب

دوبیتی در آیکه، این امکان را فراهم کرده است که بسیاری از ترانه‌های عامیانه را در خود جای دهد. مادران سیستان بنا بر ذوق و سلیقه خویش و هم‌اندیشگی با شعری، آن را هنگام خواباندن کودک خویش بر زبان رانده‌اند و هنگامی که توسط مادران دیگر مورد پذیرش قرار گرفته و تکرار شده، عنوان آیکه گرفته است؛ بنابراین معیار پذیرش هر شعری به‌عنوان آیکه، خوانش آن از زبان مادران سیستان برای خواباندن درانه خویش است. این مورد یکی از تفاوت‌های اصلی آیکه با لالایی دیگر مناطق است و بر همین اساس، تنوع موضوعی آیکه در این پژوهش، مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. از آن جایی که هر یک از موارد موجود در این پژوهش، بارها توسط چند مادر، به‌عنوان آیکه خوانده شده، بر نگارنده هیچ تردیدی نمانده است که همه موارد مطرح‌شده در این پژوهش، آیکه‌هایی است که مادران برای نوردیده‌شان خوانده و کودکان با این نغمه‌ها آرام گرفته‌اند.

۱-۱. بیان مسئله

در جوامع سنتی مردسالار، صدای زنان شنیده نمی‌شود. آن‌ها تلاش می‌کنند از روزه‌ای هر چند کوچک فریاد برآورند. آیکه تنها رسانه‌ای بود که زنان سیستان در اختیار داشتند تا صدای خود را به گوش دیگران برسانند. دست‌آورد اصلی این پژوهش، پاسخ به این پرسش است که آیکه به غیر از کارکرد اصلی خود، چه کارکردهای دیگری داشته است؟ و چه چیزی درباره زنان به ما می‌نمایاند؟ پژوهش حاضر نشان می‌دهد که بررسی آیکه‌ها به‌عنوان تنها رسانه زنان سیستان، اندیشه‌ها و درونیات زنان سیستان را آشکار می‌کند.

۲-۱. هدف و ضرورت پژوهش

این پژوهش به منظور بررسی و تحلیل یکی از گونه‌های ادبیات عامه در منطقه سیستان نگاشته شده است. لالایی سیستان (آییکه) یکی از شناخته‌شده‌ترین نوع ادب عامه در سرزمین سیستان است که از یک سو به فرهنگ عامه و فولکلور مرتبط است و از سوی دیگر ادبیات کودکان را دربرمی‌گیرد. این پژوهش بر آن است با بررسی دقیق ادبیات عامه در یک منطقه، می‌توان به نوع نگرش و باورهای مردم آن سرزمین دست یافت، یکی از راه‌های شناخت مردم، تحلیل محتوای فرهنگ عامه آن است.

۳-۱. روش مطالعه

باتوجه به این‌که آییکه به عنوان بخشی از ادبیات عامه سرزمین سیستان در اثری مستقل جمع‌آوری نشده، بنابراین در این پژوهش دو شیوه مطالعه میدانی و کتابخانه‌ای به کار برده شده است تا منابع و داده‌های این پژوهش فراهم شود. پس از آن با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA به تحلیل محتوای داده‌های جمع‌آوری‌شده از مطالعات میدانی و منابع کتابخانه‌ای پرداخته است.

۲. پیشینه پژوهش

کتاب‌های مختلفی درباره فرهنگ و ادب عامیانه سرزمین سیستان نگاشته شده و در برخی از این منابع به «آییکه» اشاره شده و گاهی نیز درباره این نوع ادب عامه سیستان مطالبی ذکر شده است. ترانه‌های نیمروز از عیسی نیکوکاری (۱۳۵۲) دوبیتی‌ها و ترانه‌های عامیانه سیستانی را جمع‌آوری کرده است که در آن میان، تعدادی «آییکه» نیز وجود دارد. کندی کتابی است از غلامعلی رئیس‌الذاکرین (۱۳۷۰) که فرهنگ مردم

سیستان را بررسی کرده و بخشی از اثر خویش را «آییکه» اختصاص داده و از کارکردهای آن در منطقه سخن گفته است. مرحوم مزار گلستانه (۱۳۸۶) مجموعه کتابی به نام فرهنگ عامه منتشر کرده که در بخشی از آن تعدادی «آییکه» آورده و مطالبی درباره کارکرد «آییکه» و نقش آن در ادبیات عامیانه سیستان نوشته است. فاطمه الهامی در مقاله «جایگاه و تحلیل درون‌مایه سیتک‌ها در ترانه‌های سیستان» (۱۳۹۶) درون‌مایه این دوبیتی‌ها را در چهار عنوان کلی دسته‌بندی کرده است. مقاله «خوشنواپی و گوشنوازی در «آییکه» (لالایی‌های سیستان)» نوشته شاهرودی و خلیلی (۱۴۰۰) تنها مقاله‌ای است که درباره آییکه منتشر شده و نقش انواع موسیقی را در خوش‌نواپی آییکه بررسی کرده است. اما هیچ یک از منابع مذکور اختصاصاً به تحلیل محتوای آییکه پرداخته و کارکردهای مختلف آن را بررسی نکرده است.

۳. کارکردهای آییکه

آییکه مانند لالایی شعرگونه کوتاه و آهنگینی است که مادر برای خواباندن کودک خود می‌خواند (میرهادی و جهانشاهی، ۱۳۷۶، ج. ۲/ ص. ۱۶۴). بنابراین کارکرد اصلی آن مشخص است، اما خواننده آییکه در ضمن خواباندن کودک، بخشی از دغدغه‌ها و اندیشه‌های خویش را نیز با آوای نرم و آرام خویش به گوش دیگران می‌رساند. در جوامع سنتی مردسالار، زنان امکان ابراز وجود ندارند و احساسات و عواطف‌شان معمولاً نادیده گرفته می‌شود. آن‌ها امکان سخن گفتن به‌عنوان یک زن را ندارند و اگر بتوانند سخنشان را مطرح کنند گویی برای شنیدن حرف‌هایشان نیست. به‌ویژه اگر این سخنان، با قوانین جامعه مردسالار در تعارض باشد. آییکه بهترین و هنری‌ترین شیوه‌ای است که یک زن می‌تواند دغدغه‌های خویش را با آوازی دل‌نشین بازگو کند بدون

این که مورد اتهام قرار بگیرد. بنابراین آیینه تنها روشی است که می توان در خلال آن، به سخن زنان جامعه سنتی گوش فراداد و اندیشه ها و عواطف آنها را از میان آن بازجست. با نگاهی دقیق به آیینه های موجود، می توان چهار کارکرد مختلف برای آن بیان کرد که عبارت اند از: ۱. کارکرد آیینه در ارتباط با فرزند؛ ۲. کارکرد آیینه در ارتباط با عشق و دغدغه های روحی گوینده؛ ۳. کارکرد آیینه در ارتباط با دیگران؛ ۴. کارکرد آیینه در ارتباط با حیوانات.

هر یک از این کارکردها موارد گوناگونی را دربرمی گیرد که در ادامه تشریح و تحلیل می شود.

۳-۱. کارکرد آیینه در ارتباط با فرزند

خواندن آواز نرم و دل نشین برای آرام کردن فرزند و خواباندن وی، کارکرد اصلی آیینه است. مادر با آواز حزن آلود و پرمهر خود به همراه تکانه هایی که در گهواره یا روی پا به کودک خویش می دهد، موسیقی و رقص را با هم تلفیق می کند. این شعر و موسیقی و سماع لرزشی در اندام آن دو ایجاد می کند که مایه آرامش و لذت مادر و کودک می شود (شاهرودی و خلیلی جهانتیغ، ۱۴۰۰، ص. ۱۶۰). مادر مهر خویش را در عباراتی موزون، به جگرگوشه خود نثار می کند. در این کارکرد، موارد زیر بررسی می شود.

۳-۱-۱. قربان صدقه رفتن فرزند

یکی از مضمون های اصلی آیینه، بیان عشق مادر به فرزند است که در آیینه های گوناگون تکرار می شود. مادر ثمره زندگی خویش را در کنار خود می بیند و به آن عشق می ورزد. مادر با در آغوش گرفتن دردانه خویش احساس آرامش می کند، اما در ضمن

دردهای درونی خویش را نیز بروز می‌دهد و به دل سوخته خویش اشاره می‌کند. هنگامی که مروارید یگانه زندگی او، مدتی ساکت و خاموش است، مادر طاقتش طاق می‌شود و از فرزند می‌خواهد که صدایش بلند شود حتی اگر صدای گریه او باشد.^۱

sadâ xa pow ko: ke eyro: bšado me صدا خه پو کو که ایرو بشدو مه
va konje xowna sarga:rdo: bšado me و کُنْجِ خَوْنَه سرگردو بشدو مه
sadâ xa pow ko: ey dorre yegâna: صدا خه پو کو ای در یگانه
aga: kowre budo: rowše bšado me آگه کور بودو روشه بشدو مه^۲

مادر نه تنها به نوزاد در آغوش خویش مهر می‌ورزد، بلکه در هنگام آواز خواندن برای او، دیگر فرزندان خود را نیز به یاد می‌آورد.

du gol dâro yake ma?o yake rowz دو گل دارو یک مائو یک روز
yake pseno yakedga kenje delso:z یکه پسه نو یکه دگه کنجه دل سوز
qasam dâdi kada:k râ dows dâri قسم دادی کدک را دوس داری
va nadre ar du ta bgardo šovo rowz و ندر از دو تا بگردو شو و روز^۳

مادر دو فرزند دارد که یکی پسر است و دیگری دختر. یکی را به ماه تشبیه می‌کند و دیگری را به خورشید. از او می‌پرسند کدام فرزندان را بیشتر دوست داری. مادر پاسخ می‌دهد من به قربان هر دوی آنها می‌گردم. در هیچ آیه‌ای مشاهده نمی‌شود که مادر دختر یا پسرش را به دیگری ترجیح دهد یا از خدا بخواهد که به جای دختر به او پسری عنایت می‌کرد. این موضوع در آیه‌ای بسیار جالب توجه است. حتی نگرانی مادر برای دختر بیشتر است. زیرا دخترش را خطاب می‌کند و قربان صدقه‌اش می‌رود، اما در کم‌تر آیه‌ای پسرش را خطاب قرار نمی‌دهد.

doxtar doxtar nana amine to meno دختر دختر نه نه آمین تو منو
arja ke qadam zani zamine to mano آرج ک قدم زنی زمین تو منو

arja ke qadam zani zamine dele to آرچ کِ قدم زنی زمینِ دلِ تو
xoš xoš to drow ko xošač ine to meno خوش خوش تو درو کو خوشه چینِ تو منو^۴
گویا مادر می داند که سرنوشت دخترش همان چیزی است که خود مادر در آن قرار دارد. به همین دلیل برای دختر بیشتر دل می سوزاند و آینده او را در آینده خویش می بیند.

۳-۱-۲. نصیحت به فرزند

مادر می داند که دخترش در آینده چه مشکلاتی را باید تحمل کند و چه هنرهایی باید بیاموزد تا در آینده، بتواند گلیم خود را از آب بیرون بکشد. بنابراین در همان سنین پایین به او خانه داری و بچه داری را می آموزد و در آیکه این گونه می خواند:

doxtar amona ke kâra yak bâra kona دختر امونه که کار یک باره کنه
peš az aroosi gocha va gavâra kona پیش از عروسی گوچه و گنواره کنه
maxmal bwxara poošake gavara kona مخمل بخره پوشکِ گنواره کنه
ar ç i mona qovâye janona kona آر چی موئه قوایِ جانوئه کنه^۵
همین مادر هنگامی که به پسر می رسد سکوت می کند و نصیحتی به پسرش نمی کند.

۳-۱-۳. گله از بی توجهی به نظر مادر در آینده فرزند

مادر می داند که همان طور که خودش در انتخاب سرنوشت خویش، نقشی نداشته است، دخترش نیز همان تقدیر را دارد. بنابراین در آیکه، از همین دوران کودکی برای دخترش می خواند که نه تنها خودت نقشی در انتخاب همسر آینده ات نداری، مادر تو

هم نمی‌تواند در برابر مردسالاری مسلط سنتی قد علم کند و نگذارد دخترش نیز به سرنوشت مادر دچار شود.

ey doxtarake safidaye zangola moo	ای دخترِ سفیده‌ی زنگوله مو
mâdar êe kona pedar to ra dada va šoo	مادر چه کُنه پدر تو را داده و شو
mâdar êe kona pedar kona jowlâi	مادر چه کُنه پدر کُنه جولایی
makoo zariya no moošlaka morvari	مکو زری یه نو مشکلا مُرواری ^۶

(گلستانه، ۱۳۸۷، ص. ۸۸)

به این آیه می‌توان از دو جنبه نگریست. نخست اینکه مادر، سرنوشت محتوم نوزاد دخترش را می‌داند و پیش از آنکه نوزاد بزرگ شود به او گوشزد می‌کند که آینده چگونه است. دوم اینکه مادر نوزاد، دختر بزرگی دارد که نتوانسته در تعیین سرنوشت آینده او نقشی داشته باشد و این غم بزرگ را برای کودک در گهواره یا در آغوشش واگویه می‌کند.

۳-۱-۴. غم دوری فرزند

مادر در تمام روزگار خویش نگران فرزند خویش است. از همان اولین نفس‌های فرزند در این دنیا تا زمانی که فرزند قد می‌کشد و پی کار خویش می‌رود. هنگامی که فرزند بزرگ می‌شود نگرانی مادر از جنس دیگری است و بیش‌تر حالت دلتنگی دارد. مادر دلتنگی‌های فرزند دورشده از خویش را در هنگام آیه‌که خواندن برای کودک خویش بازگو می‌کند.

on ja ke toni dâro deraxt besyâra	اون جا که تونی دارو درخت بسپاره
nâre beferest ke mādaret bimâra	ناره بفرست که مادرت بیماره
na bimâro na â:jate a:nâra	نه بیمارو نه آجت آناره

فریاد خاموش زنان سیستان در «آییکه»... محمود شاهرودی

خود را بفرست که تشنه دیداره^۷ xod^d râ beferest ke tošnaye didâra

مادر برای فرزند دور از خود، نگران و دل‌تنگ است و از او می‌خواهد تا برگردد و
مادر قامت زیبای فرزندش را ببیند.

دو چشم خه و در دارو مه مادر du ê eš me xa va dar dâro me mâdar

عزیز در سفر دارو مه مادر azize dar safar dâro me mâdar

ته وخت که عزیز مه بیای ta vaqte ke azize me biaya

تو را خون جگر دارو مه مادر^۸ to râ xo:ne jegar dâro me mâdar

گویا مادر برای دیدار فرزند خود لحظه‌شماری می‌کند و این را در آییکه باز
می‌نمایاند.

از مجموع آییکه‌هایی که خطاب به کودک خوانده می‌شود مطالب زیر را می‌توان دریافت. در آییکه تفاوتی میان فرزند دختر و پسر دیده نمی‌شود و مادر یکی را بر دیگری ترجیح نمی‌دهد. طرف خطاب مادر در آییکه به فرزند دختر است. گویا مادر فرزند دخترش را هم سرنوشت با خویش می‌داند و می‌خواهد به او راه و رسم زندگی را بیاموزد. از سویی هنگامی که مادر، دختری در آغوش دارد گویی به یاد روزهای زندگی خویش می‌افتد و از دردهای خود می‌گوید. مادر می‌داند که هنگامی که دخترش بزرگ شود، او حتی اجازه ندارد برای زندگی آینده او و تعیین همسر برای دخترش تصمیم‌گیری کند.

۲-۳. کارکرد آییکه در ارتباط با عشق و دغدغه‌های روحی گوینده

در جامعه مردسالار سنتی، سخن از عشق به‌طور آشکار، بسیار نامطبوع است. حتی بیان عشق زن و شوهر در میان جامعه مرسوم نیست و در اجتماع کم‌تر دیده می‌شود. این امر در مورد زن بسیار سخت‌گیرانه‌تر وجود دارد. شعر و آییکه بهترین شیوه است که

عاشق می‌تواند به راحتی از سدهای نابهنجاری جامعه بگذرد و عشق خویش را با آواز برای کودک و شنوندگان دیگر بخواند.

۳-۲-۱. توصیف یار

عاشقی که مدت‌هاست راز عشق را در پرده پنهان داشته است، اکنون به‌وسیله آئیکه، از سویدای دل خویش بیرون می‌آورد.

آبی آبی خیلی بُلَن بالایی â?:i: â?:i: xe:le bolan bâlâ?:i

خرمایِ سفید و مزغ بادومایی xormâye safe:do mazqe badomâ?:i:

خرمایِ سفید و کیسه یِ شائونَ xormâye safe:d va kiseye šâ?ona

خرمایِ سیا و کوچه سرگردون^۹ xormâye siyâ va ku:č a sarga:rdona

در این جا یار به آهوی بلند بالا تشبیه شده است و نیز به مغز بادام و خرمای سفید؛ که خرمای سفید همیشه نزد شاهان و بزرگان است و این خرمای سیاه است که در کوچه‌ها، ویلان و سرگردان پرسه می‌زند و قابل دسترس و همگانی است. در اینجا آشکار است که عشقی که در این آئیکه نشان داده می‌شود، عشق نافرجام است و عاشق و معشوق به هم نرسیده‌اند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۳-۲-۲. گفت‌وگوی با یار

فریاد خاموش زنان سیستان در «آییکه»... محمود شاهرودی

آییکه فرصتی برای عاشقان به وجود می‌آورد تا گفت‌وگوهای خویش با یار را آشکارا بیان کنند. در این آییکه، مخاطب یار است که عاشق دل‌سوخته آن را به زبان ترانه و با آهنگی نرم می‌خواند.

ey doxtare gödâr marâ pande bede ای دختر گودار مرا پندِ bede
az mu:ye siyâhe xa kamarbande bede از موی سیاهِ خود کمر بندِ bede
mu:kâye siyâye to kamar bâru:k-a موکای سیای تو کمر باروک
čen bowsa bede xownaye del taaru:k-a چن بوسه bede خونه دل تاروک^{۱۱}
عاشق پس از خطاب معشوق با بیان شغل خانوادگی وی، از او می‌خواهد که با بوسه‌ای دل‌نشین، خانه تاریک دل او را روشنایی ببخشد.

۳-۲-۳. بیان غم فراق و از دست دادن یار

یکی از مفاهیم مرتبط با عشق و عاشقی، غم هجران و دوری از یار است که عموماً در مفاهیم عاشقانه از آن یاد می‌شود. در آییکه نیز یکی از مضمون‌های تکرارشونده، اندوه فراق یار و غم از دست دادن وی است.

jânowna bahâre šta aga meyâyi جانونه بهار شته اگه میایی
vaqte gole nâre šta aga meyâyi وقت گل نار شته اگه میایی
ahde meno to var sare barfa booda عهد من و تو ور سر برفا بوده
barfa ama âbe šta aga meyâyi برفا امه آب شته اگه میایی^{۱۱}
عاشق به پیمان با معشوق دل‌خوش کرده است و از او می‌خواهد حالا که بهار آمده است به عهد خود وفا کند و به دیدار عاشق دل‌سوخته بیاید.

brafti va safar ke az safar bâzâyi برفتی و سفر که از سفر بازایی
čakma bekaši bande qabâ bogšâyi چکمه بکشی بند قبا بگشایی

چکمه شما گردِ بیابو داره čakmaye šomâ garde biyâbo dâra
دیدارِ شما بویِ غریبو داره^{۱۲} didâre šomâ boye qaribo dâra
سفر یکی از تم‌هایی است که در بیان دوری و هجران یار مکرراً آورده می‌شود.

۳-۲-۴. شکایت و گله از نرسیدن به یار یا ترک عاشق از سوی معشوق

مادر در هنگام آیینکه خواندن برای کودک خویش، از روزهای عاشقی و عشق خود یاد می‌کند و امید دارد که بتواند لحظهٔ وصال را دریابد.

بالا نروه که بالا گلزار مَنه bâlâ narave ke bâla golzâre mana
او پوته سفی که مبینی یار مَنه o: powta safe: ke mbini yare mana
او پوته سفیصدوسی ساله شوه o: powta safe: sado si sâla šava
آخر که نصیب مَنِ بچاره شوه^{۱۳} âxer ke nasibe mane be:čâra šava

عاشق در فراق یار می‌سوزد و می‌داند که وصال ممکن نیست؛ بنابراین دست روی دلش می‌گذارد، ولی به خودش امید می‌دهد که روزی یار را در آغوش خواهد گرفت حتی اگر زمان زیادی بگذرد.

آئو بره‌ای که بره می داد مرا â?u bara?e: ke barra: meydâd marâ
آئو شده بود و دَس نمی داد مرا â?u šoda budo da:s nameydâd marâ
آئو شده بو کوه و کمر می گردید â?u šoda bu kow?o kamar meygardid
یاد آمو رو که بره می داد مرا^{۱۴} yâde amo row ke barra: meydâd marâ

(گلستانه، ۱۳۸۷، ص. ۹۳)

یاری که سال‌ها با عاشق همراه بوده است، او را رها کرده و عاشق به یاد روزهای وصال گذشته دل‌خوش است.

۳-۲-۵. توصیه به یار برای ترک دیاری که مانع عشق آن‌هاست

فریاد خاموش زنان سیستان در «آییکه»... محمود شاهرودی

عاشق می‌داند که تا زمانی که در این دیار باشد، نمی‌تواند لحظه‌های عاشقانه را بدون مزاحمت دریابد، بنابراین پیشنهاد ترک دیار می‌دهد، اما می‌داند که محبوب طاقت دوری ولایت خویش را ندارد.

biya berave azi velâyat manoto بیا برو آزی ولایت من و تو
to dasse mara begiro man dâmane to تو دس مرا بگیر من دامن تو
jâye berave ke ar do bimâr šave جایی برو که آر دو بیمار شو
to az qame be kasiyo me az qame to تو از غم بی کسی و مه از غم تو^{۱۵}

شاعر از یار می‌خواهد که دست در دست هم‌دیگر، این سرزمین را ترک کنند و به جایی بروند که کسی آن‌ها را نشناسد و مزاحم عشقشان نباشد.

۳-۲-۶. در بیان رد کردن عشق

یکی از مضامینی که در آییکه تکرار می‌شود، رد کردن عشق از سوی عاشق یا معشوق است که گویی پیش از آن، رابطه عاشقانه‌ای میانشان برقرار بوده ولی به دلایلی از جمله ناراحتی و دلگیری از هم، عشق یار را رد می‌کنند. این رد کردن عشق گاهی حالت تهدید دارد.

bâ yâr bego ke man be to yâr niyo با یار بگو که من به تو یار نیو
to barge goliyo me xaridâr niyo تو برگ گلی و مه خریدار نیو
mardom ama ja xonaye now meysâze مردم امه جه خونه نو می‌سازه
ie xonaye nove tra xaridâr niyo ای خونه نو تره خریدار نیو^{۱۶}

گاهی نیز به نظر می‌رسد بی‌وفایی یار حالتی فریب‌کارانه دارد و مدعیان عشق به زودی از عشقشان سیر می‌شوند.

bâ yâr bego az to ramido brafto با یار بگو از تو رمیدو برفتو

از میوه باغ تو چشیدو برفتو
 az mivaye bâqe to çašido brafto
 مخوایی و یک بوگی مخوایی و هزار
 mxâyi va yake bogi mxâyi va ezâr
 مقصود نمک بو چشیدو برفتو^{۱۷}
 maqsood namak boo çašido brafto

گاهی نیز از عشق ورزیدن به معشوق دیگران می‌گوید و آن را بلای جان می‌داند و به دیگران نیز توصیه می‌کند که به‌طور کلی قید عشق را بزنند.

استاره و روی آسمو گردونه
 estâra va ruye âsemo gardowna
 عشق زن مردمو بلای جونو
 ešxe zane mardomo balâye jowna
 مردم میگه که عاشقی آسونو
 mardom meyge ke âšeqi âsowna
 عاشق نشوی که درد پی درمونو^{۱۸}
 šâ^{eq} našavi ke da:rde be: da:rmowna

موضوع این است که در هیچ آیه‌ای واژه شوهر، همسر و یا معادل آن یافت نمی‌شود؛ حتی مادر در کم‌تر آیه‌ای از پدر کودک خود یاد می‌کند. در یک آیه هم که نام پدر می‌آید حالت گلایه دارد که پدر بدون توجه به نظر مادر، دخترش را شوهر می‌دهد. البته موارد زیادی وجود دارد که گوینده از عشق و معشوق خود می‌گوید، ولی به‌طور آشکار مشخص نیست که این عشق، همان پدر کودک باشد. از آیه‌هایی که احساسات و عواطف مادر را بیان می‌کند می‌توان دریافت که او همواره در پی عشق بوده است. عشقی که از روزگار جوانی با خود دارد. این عشق گاهی همان است که حاصل آن کودکی است که برای او نغمه عشق می‌خواند و گاهی عشقی نافرجام است که در ذهن مادر مانده و نتوانسته یا نخواسته آن عشق را به فرجام برساند، ولی هنوز امید دارد و خیال می‌کند روزی بتواند با محبوب خویش نرد عشق ببازد و با وی همراه شود. موضوعی که بحث آن ضروری به‌نظر می‌رسد این است که در جامعه مردمحور سنتی، زن اجازه ندارد حتی برای آینده خود تصمیم بگیرد و عشق نافرجامی که در آیه‌ها مشاهده می‌شود عموماً به‌دلیل مخالفت خانواده درباره مردی است که دختر

فریاد خاموش زنان سیستان در «آییکه»... محمود شاهرودی

خواهان اوست. مخالفت خانواده و معمولاً پدر با تصمیم دختر، باعث می‌شود سرنوشت دختر تغییر کند؛ ولی آن عشق برای همیشه در ذهن او ماندگار می‌شود. عشقی که دیگر حتی بیان آن نیز مخاطرات زیادی برای دختر دارد. این مسئله همان است که اسپواک از آن این گونه یاد می‌کند که «فرو دست نمی‌تواند سخن بگوید» (Spivak, 1988, p. 308). از دیدگاه اسپواک، زن در جامعه مردسالار فرو دست است و اجازه اظهار وجود و سخن گفتن ندارد و صدایش به گوش کسی نمی‌رسد. اسپواک بیان می‌کند که سخن زنان فرو دست در جامعه شنیده نمی‌شود و فقط متون ادبی جایگزینی برای بیان تاریخ زنان فرو دست است (مورتون، ۱۳۹۲، ص. ۹۰). وی متون ادبی از جمله رمان را جایی می‌داند که می‌توان فریاد زنان فرو دست جامعه را شنید. آییکه در اینجا همان متن ادبی است که می‌توان سخنان نگفته زنان را در آن شنید.

۳-۳. کارکرد آییکه در ارتباط با دیگران

با توجه به اینکه آییکه را علاوه بر کودک ممکن است دیگران هم بشنوند، خواننده آییکه با آگاهی از این مسئله، پیام‌هایی را به کسانی به جز کودک خویش از طریق آواز منتقل می‌کند. این کارکرد آییکه موارد زیر را دربر می‌گیرد.

۳-۳-۱. درخواست یاری از دیگران

گاهی خواننده آییکه، آن قدر درمانده می‌شود که برای حل مشکل خویش از دیگران یاری می‌طلبد.

biyâ berave doros kone kare marâ

بیا بروه دُرُس کنه کار مرا

az xo:neye došma bekaše yare marâ

از خونه‌ی دشمه بکَشه یار مرا

yare ke marâ xâ?a o me yare xorâ یارِ که مرا خواهه و مه یار خورا
došma: če saga va a:m zana kêre marâ دشمه چه سگه و آم زنه کار مرا^{۱۹}

عاشق با درماندگی از دیگران می‌خواهد که معشوق وی را از خانه دشمن بیرون
بیاورند و او را به عشقش برسانند.

âyi va sare koha rovâyi meka آیی و سر کوهه روایی مه که
xoršide jaho rekâb dâri meka خورشید جهو رکاب داری مه که
aga brâdar kêre xodâyi meka آگه برادر کار خدایی مه که
va radde me qâsede râyi meka و رد مه قاصد رای مه که^{۲۰}

گویا گوینده آیی که، انتظار داشته است که برادرش او را پیش خود بخواند. بنابراین
در آیی که این مطلب را به گوش دیگران می‌رساند تا به کمک آن‌ها، توجه برادر را به
خود جلب کند.

۳-۲-۳. پند و اندرز به دیگران

برخی از آیی‌ها، رسالت تعلیمی و اندرزی دارند و مخاطب را در موضوعات گوناگون
ارشاد و راهنمایی می‌کنند.

az kuč a darâmadi va xando: xando: از کوچه درآمدی و خندو خندو
a:msâyeye bad dâri maxa:nd ey nâdo: امسایه بد داری مخند ای نادو
a:msâyeye bad na č a:š dâra na zvo: امسایه بد نه چش داره نه زوو
az dida amow meygâ: ke nâdida: amo: از دیده امو میگه که نادیده امو^{۲۱}

(گلستانه، ۱۳۸۷، ص. ۹۵) با تغییرات

به مخاطب هشدار می‌دهد که همسایه بد و نامناسب، آرامش و شادی را از فرد
می‌گیرد و از دیده و نادیده فرد می‌گوید.

فریاد خاموش زنان سیستان در «آییکه»... _____ محمود شاهرودی

ey dowst mako takyaye kolli var yâr	ای دوست مکو تکیه‌ی کلی ور یار
râze dele xa az dowst penho meydâr	راز دل خه، از دوست پنهو می دار
rowze bešava ke dowst došma ga:rda	روزه بشوه که دوست دشمه گرده
^{var} gerdiyo došmani kona âxere kâr	ور گردیو دشمنی کنه، آخر کار ^{۲۲}

(گلستانه، ۱۳۸۶، ص. ۹۶) با تغییرات

این آییکه از فرد می‌خواهد که رازهای خود را به دوستان امروز خود نگوید، زیرا ممکن است این دوستی به دشمنی انجامد و آن رازها، به‌عنوان دستاویزی برای چیرگی بر فرد به‌کار رود.

nârenjo toranj bar sare dâr ke did	نارنج و ترنج بر سر دار که دید؟
da:r xonaye gonješ k sare mâr ke did	در خونه‌ی گنجشک سر مار که دید؟
ey mard maga ablah šodi az zan morâde matalab	ای مرد مگه ابله شدی، از زن مراد مطلب
asbo zano šamšeyre vafâdâr ke did	اسب و زن و شمشیر وفادار که دید؟ ^{۲۳}

(همان، ص. ۹۶).

در این آییکه، کسانی را که از زن انتظار وفاداری دارند، نادان می‌شمارد و می‌گوید که هیچ کس زن وفادار ندیده و نمی‌بیند. این آییکه نشان‌دهنده این مطلب است که اندیشه جامعه مردسالار سنتی تا جایی پیش رفته است که حتی در آییکه که می‌توان گفت حوزه ویژه زنان است نیز راه پیدا کرده است. جالب این‌جاست که همین آییکه را زنان می‌خوانند و گاهی هنگام زمزمه آن، لبخندی ملیح بر لبشان می‌نشیند.

۳-۳-۳. بیان مسائل اعتقادی

گاهی در آییکه به مناسبت روزهای ویژه مذهبی و یا حال و هوای آییکه‌خوان، موضوعات اعتقادی مطرح می‌شود.

abbase ali ra:nge marâ zard mako	عباس علی رنگ مرا زرد مَکو
mo:tâj marâ va ma:rdo nâma:rd mako	محتاج مرا وَ مرد و نامرد مَکو
abbâse ali daste me va dâmane to	عباس علی دست مه و دامن تو
to daste marâ az dâmanat ra:d mako	تو دست مرا از دامنَت رد مَکو ^{۲۴}

در میان مردم سیستان، ابوالفضل عباس برادر امام سوم شیعیان جایگاه ویژه‌ای دارد و درخواست خویش را نیز معمولاً از ایشان می‌خواهند.

۳-۳-۴. توصیف حال و روزگار خویش برای دیگران

گاهی در آئیکه، شاعر از حال و هوای خود و نیز ماجراهای زندگی خویش می‌گوید. از آن جایی که این گونه آئیکه‌ها گویا برای مخاطبی خوانده می‌شود، در این بخش آورده شده است.

jânona mara ze qamzagi memo ka	جانوَنه مرا زِ غَمزگی مِهمو که
dišna ta sahar az me sorâqe no ka	دِشَنه تَه سحر از مه سُرَاغِ نو که
me šome xora âšo polow mexâsto	مِه شومِ خو را آش و پلو می‌خواستو
?o šome mara ze gandome baryo ka	او شومِ مرا زِ گندمِ بِریو که ^{۲۵}

شاعر دیشب مهمان یار جانانۀ خویش بوده اما گویا از مهمان‌نوازی وی خوشنود نبوده است.

gar nâla kono nâla ze gadroon âya	گر نالَه کُنو نالَه زِ گردون آیه
gar sabr kono az jegaram xoon âya	گر صبر کُنو از جِگرم خون آیه
râze dele xa sare qalam banviso	رازِ دِل خَه سَرِ قَلَم بنویسو
šak nist ke az sare qalam xoon âya	شک نیست که از سَرِ قلم خون آیه ^{۲۶}

(گلستانه، ۱۳۸۷، ص. ۹۲)

فریاد خاموش زنان سیستان در «آییکه»... محمود شاهرودی

گوینده دردها و رازهای دل خویش را آن قدر سوزناک می‌داند که می‌گوید اگر ناله
کنم گردون و هستی با من به ناله برمی‌خیزند و اگر دردم را با قلم بنویسم از نوک آن
خون جاری می‌شود.

یکی از مضامینی که در آییکه تکرار می‌شود تم غریبی است. تناسب این گونه
آییکه‌ها با غریب خوانی های تاجیک قابل تامل است. «غریبی‌ها، مصیبت‌ها، غم‌ها و
رنج‌های مردمی را که در اثر اوضاع ویژه ی اجتماعی ناگزیر از ترک یار و دیار
می‌شوند، بازگو می‌کنند» (نارمت اوف، ۱۹۷۴، ص. ۲۴).

dar ša:re qarib mādare mxâya marâ	در شهر غریب مادرِ مخوایه مرا
čun sina kabâb xâ?are mxâya marâ	چون سینّه کبابِ خوائِرِ مخوایه مرا
onja ke sare qariba bâla kardâ	اون‌جا که سرِ غریب بالا کردا
onja pedar barâdare mxâya marâ	اون‌جا پدر و برادرِ مخوایه مرا

(گلستانه، ۱۳۸۷، ص. ۹۴)

گوینده در شهر غریب آرزوی دیدار مادر و خواهر و پدر و برادر خویش را دارد.

۳-۴. کارکرد آییکه در ارتباط با حیوانات

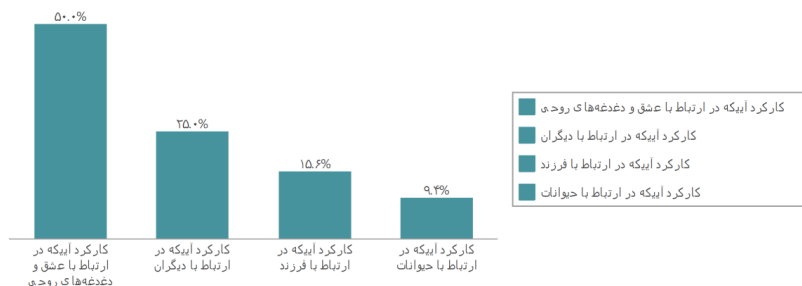
در روستا و زندگی روستایی، حیوانات خانگی بخش جدایی‌ناپذیر زندگی مردم است و
ارتباط نزدیکی از نظر عاطفی با آن‌ها احساس می‌شود؛ بنابراین سخن گفتن با حیوانات
مسئله‌ای عادی تلقی می‌گردد. یکی از کارکردهای آییکه در گذشته این بود که آن را برای
حیوانات نیز می‌خواندند. هنگامی که مرد کشاورز، به هنگام کوبیدن خرمن توسط گاو،
احساس می‌کرد رسته *rašta* (تعدادی گاو که از طریق گردن به هم بسته می‌شدند و دور یک
«گاوگُل» می‌چرخیدند) خسته شده‌اند، شروع به خواندن آییکه می‌کرد و گاوها آرام آرام به دور
«گاوگُل» می‌چرخیدند و خرمن را با سُم‌شان می‌کوبیدند (گلستانه، ۱۳۸۶، ص. ۴۱).

ey gowke kala bows kono somme to râ	ای گو که کله بوس کُئو سُم تو را
-------------------------------------	---------------------------------

از پنج من بار مه کم گنو شوم تو را az panj mane bârme kam kono šowme to râ
 از پنج من بار تو کم مکو شوم مرا az panj mane bâr to kam mako šowme marâ
 پنج روز دگر بیا بزَن خوم مرا^{۲۸} panj rowze degar biyâ bezan xowme marâ
 (گلستانه، ۱۳۸۷، ص. ۹۳)

گفت‌وگوی با حیوان در این‌جا حالت مناظره به خود گرفته است که گوینده خودش از سوی گاو پاسخ می‌دهد. از میان حیوانات خانگی و اهلی، گاو حیوانی است که در آئیکه نمود بیشتری دارد. این مسئله نشان می‌دهد که این حیوان نقش برجسته‌ای در زندگی مردم این سامان داشته است. مردمی که اکثرشان، در زندگی خویش دامدار و یا بهتر بگوییم گاودار بودند. چراکه گاو سیستمی گونه‌ی خاصی است که با محیط زندگی این منطقه سازگاری دارد. این حیوان مقاوم، در کارهای زیادی به صاحبش کمک می‌کرد. در هنگام خرمن‌کوبی از آن استفاده می‌شد. همچنین در هنگام کوچ، این گاو سیستمی بود که بار زندگی صاحبش را بر دوش می‌کشید. با این وصف، شگفت‌انگیز نیست که در آئیکه تنها حیوانی که این گونه آشکار از او نام برده می‌شود، گاو اصیل سیستمی است.

ای گوک کله که سر گز گاوونی ey gowke kala ke sa:rgaze gâvowni
 خرمن نکتی خرمن ور تاوونی xarma: nakoti xarmane var tâvowni
 ای گوک کله صدقه شوو سم ترا ey gowke kala sedqa šavo somme to râ
 از یک من جو، کم نکنم شوم ترا^{۲۹} az yak mane jow kam nakonam šowme to râ

نمودار ۱: کارکردهای آییکه

Chart 1: functions of the 'Aika'

۴. نتیجه

آییکه نوعی لالایی است که در میان مردم سیستان رواج دارد. آییکه کارکردهای گوناگونی دارد. علاوه بر کارکردهای سنتی آن در منطقه سیستان که آن را از لالایی دیگر مناطق متفاوت می‌کند، می‌توان چهار کارکرد کلی برای آن در نظر گرفت: ۱. کارکرد آییکه در ارتباط با فرزند؛ ۲. کارکرد آییکه در ارتباط با عشق و دغدغه‌های روحی گوینده؛ ۳. کارکرد آییکه در ارتباط با دیگران؛ ۴. کارکرد آییکه در ارتباط با حیوانات. با بررسی این کارکردها، این نکات دریافت می‌شود: در آییکه فرزند دختر مورد خطاب قرار می‌گیرد، اما در هیچ موردی فرزند پسر مخاطب نیست. این مسئله می‌تواند به این دلیل باشد که مادر به وسیله آییکه دختر خویش را برای آینده و زندگی آماده می‌کند، زیرا دخترش را تکرار دوباره زندگی خود می‌داند و تلاش می‌کند از همان اوان کودکی راه و رسم زندگی را به او بیاموزد و در مواردی نیز ناتوانی خود را از تصمیم‌گیری در آینده زندگی دخترش بیان می‌کند. درباره پسرش گویا چنین مسئولیتی برای خود متصور نیست و پدرش را مسئول تربیتش می‌داند. موضوع دیگر این است که در هیچ آییکه‌ای واژه شوهر، همسر و یا معادل آن یافت نمی‌شود؛ حتی مادر در

کم‌تر آییکه‌ای از پدر کودک خود یاد می‌کند. در یک آییکه هم که نام پدر می‌آید حالت گلایه دارد که پدر بدون توجه به نظر مادر، دخترش را شوهر می‌دهد. البته موارد زیادی وجود دارد که گوینده از عشق و معشوق خود می‌گوید، ولی به‌طور آشکار مشخص نیست که این عشق، همان پدر کودک باشد. به این معنی که زنی که به دلیل تسلط مردسالاری حتی اجازه تعیین سرنوشت برای خود ندارد، دغدغه‌های خود را در آییکه بازگو می‌کند. نکته دیگر این است که برخی از آییکه‌ها به حیوانات به‌ویژه گاو خطاب می‌کند و گویی گوینده با حیوان خود سخن می‌گوید. این آییکه‌ها همان است که هنگام کشاورزی از حیوان استفاده می‌شده و مرد یا زن کشاورز، آن را برای گاو خود به آواز می‌خوانده است.

پی‌نوشت‌ها

۱. آییکه‌هایی که منبعشان ذکر نشده به‌صورت میدانی جمع‌آوری شده است.
۲. صدایت را بلند کن که من حیران و در گوشه خانه سرگردان شده‌ام. صدایت را ای در یگانه بلند کن که اگر کور باشم با صدای تو بینا می‌شوم.
۳. دو گل دارم یکی ماه و یکی خورشید است. یکی پسر و دیگری دختری دل سوز است. مرا سوگند دادی که کدام را دوست داری. من به قربان هر دویشان می‌گردم.
۴. دخترم من امانت‌دار توهستم و هر جا که قدم می‌گذاری من زمین زیر پای تو هستم. تو آرام درو کن که من خوشه‌چین تو هستم.
۵. دختر آن است که کار را یک باره انجام دهد و پیش از عروسی بتواند بچه را در گهواره بخواباند. پارچه بخرد و روپوش گهواره کند و هر چه بماند برای خودش لباس بدوزد.
۶. ای دختر سفید زنگوله در مو، وقتی پدر تو را شوهر داده مادر چه می‌تواند بکند. مادر چه کند که پدرت جولاهی می‌کند و وسایل بافندگی‌اش باارزش است.

فریاد خاموش زنان سیستان در «آیگه»... محمود شاهرودی

۷. آن جایی که تو هستی درخت بسیار دارد. اناری بفرست که مادرت بیمار شده. نه مادرت بیمار است و نه نیازی به انار است، خودت بیا که مادر تشنه دیدار توست.
۸. مادر من! دو چشم من به در است، زیرا عزیزی در سفر دارم. تا زمانی که عزیزم از سفر بیاید خون به جگر تو می‌کنم.
۹. ای آهو تو خیلی بلند بالایی. تو خرمای سفید و مغز بادام هستی. خرمای سفید نزد شاهان است و خرمای سیاه در کوچه سرگردان است.
۱۰. ای دختر گاودار به من پندی بده و از موی سیاه خود به من کمربندی بده. موهای سیاه تو کمر باریک است چند بوسه به من بده که دل من تاریک شده است.
۱۱. جانانه من! بهار شده اگر می‌خواهی بیا. هنگام گل انار شده بیا. من و تو هنگام برف با هم عهد بستیم. اکنون برف‌ها آب شده‌اند بیا.
۱۲. به سفر رفتی که زود برگردی و پیش من آرام بگیری. چکمه‌هایت گرد بیابان دارد و دیدار تو بوی غریبان دارد.
۱۳. سوی بالا نروید که آنجا گلزار من است. آنکه دستار سفید دارد یار من است. آن دستار سفید صد و سی ساله که بشود شاید نصیب من بیچاره شود.
۱۴. آهوئی که به من بره می‌داد، فراری شده بود و نزد من نمی‌آمد. آهو در کوه و کمر می‌چرخید و من یاد روزی هستم که به من بره می‌داد.
۱۵. بیا تا من و تو از این ولایت برویم. تو دست مرا بگیر و من دامن تو را می‌گیرم. جایی برویم که هر دو بیمار شویم. تو از غم بی کسی بیمار شوی و من از غم تو بیمار شوم.
۱۶. به یار بگو که من یار تو نیستم. تو مانند برگ گلی اما من خریدار تو نیستم. مردم همه جا خانه نو می‌سازند ولی من خانه نو تو را نمی‌خواهم.
۱۷. به یار بگو که از تو رمیدم و رفتم. از باغ تو میوه ای چشیدم و رفتم. به هر کس می‌خواهی بگو مقصود من چشیدن میوه ات بود دیگر با تو کاری ندارم.
۱۸. ستاره در آسمان می‌گردد. عشق به زن دیگران بلای جان است. مردم می‌گویند عاشقی آسان است اما عاشق نشوی که عشق درد بی درمان است.

۱۹. بیا بروید و کار مرا درست کنید و یارم را از خانه دشمن بیرون بکشید. یاری که من و او هم دیگر را می‌خواهیم. دشمن سگ که باشد که کار ما را خراب کند.
۲۰. آهو بر سر کوه ناله می‌کرد. خورشید جهان رکاب‌داری می‌کرد. اگر برادر می‌خواست کار خداپسندانه‌ای کند کسی را به دنبال من می‌فرستاد.
۲۱. از کوچ‌خندان در آمدی، اما ای نادان وقتی همسایه بد داری مخند. چون همسایه بد نه چشم دارد و نه زبان. دیده و نادیده، همه را می‌گوید.
۲۲. ای دوست! به یار کاملاً تکیه نکن و راز دلت را از دوست پنهان کن، زیرا روزی دوست دشمن تو می‌شود و با تو دشمنی می‌کند.
۲۳. نارنج و ترنج را چه کسی بر دار دیده است؟ و چه کسی سر مار را در خانه گنجشک دیده است؟ ای مرد! مگر نادان شده‌ای که از زن مراد می‌طلبی؟ اسب و زن و شمشیر وفادار که دیده است؟
۲۴. یا حضرت عباس! مرا شرمنده نکن و مرا نیازمند مرد و نامرد نکن. ای عباس علی! دست من به دامن تو، مرا ناامید نکن.
۲۵. جانانه من مرا مهمان غمزه‌اش کرد. از دیشب تا سحر از من سراغ غذا را می‌گرفت. من از او آش و پلو می‌خواستم، اما او گندم بریان به من داد.
۲۶. اگر ناله کنم از گردون ناله برمی‌خیزد. اگر صبر کنم از جگرم خون می‌آید. راز دلم را اگر با سر قلم بنویسم شکی نیست که از سر قلم خون می‌ریزد.
۲۷. در شهر غریب مادری می‌خواهم و خواهری سینه‌کباب می‌خواهم. آن جایی که من غریب هستم پدر و برادری می‌خواهم.
۲۸. ای گاو پیشانی سفید! سُمّت را می‌بوسم و از پنج من بار، شامت را کم می‌کنم. از بار شامم را کم مکن و پنج روز دیگر بیا پوستم را بکن.
۲۹. ای گاو پیشانی سفید که سرآمد گاوها هستی. خرمن را نمی‌کوبی و خرمنی توانت را می‌دهم. ای گاو پیشانی سفید! قربان سم تو بشوم من یک من شام تو را کم نمی‌کنم.

فریاد خاموش زنان سیستان در «آیکه»... محمود شاهرودی

حسن‌لی، ک. (۱۳۸۲). لالایی‌های مخملین: نگاهی به خاستگاه و مضامین لالایی‌های ایرانی.

زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سیستان و بلوچستان، ۱، ۶۱-۸۰.

داد، س. (۱۳۸۳). فرهنگ اصطلاحات ادبی. تهران: مروارید.

رئیس‌الذکرین، غ.ع. (۱۳۷۰). کندو. مشهد: سعید.

شاهرودی، م.، و خلیلی جهانتیغ، م. (۱۴۰۰). خوشنویی و گوشنوازی در آیکه (لالایی‌های

سیستان). فرهنگ و ادبیات عامه، ۳۸، ۱۴۷-۱۸۱.

شهنازی، ج. (۱۳۹۲). فرهنگ گویش سیستانی «خنج». تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و

مطالعات فرهنگی.

عمرانی، غ.ر. (۱۳۹۳). ادبیات سیستان، بخش نظم، شعر/امروز. تهران: دریافت.

گلستانه، م. (۱۳۸۶). فرهنگ عامه (۲): ادبیات و شعر عامیانه مردم سیستان. مشهد: عروج

اندیشه.

گلستانه، م. (۱۳۸۷). فرهنگ عامه (۴): سوره‌سوگ در سیستان. مشهد: عروج اندیشه.

مورتون، ا. (۱۳۹۲). گایاتری چاکراورتی/اسپیواک. ترجمه ن. قابلی. تهران: بیدگل.

میرهادی، ت. (۱۳۷۲). سیر تحول ادبیات کودکان در ایران. ۱۷ مقاله درباره ادبیات کودکان.

تهران: شورای کتاب کودک. ۱۴۷-۱۵۲.

میرهادی، ت.، و جهانشاهی، ا. (۱۳۷۶). فرهنگ‌نامه کودکان و نوجوانان. تهران: شرکت تهیه و

نشر فرهنگ‌نامه کودکان و نوجوانان.

نارمت اوف. (۱۹۷۴). فولکلور دری‌زبانان افغانستان. دوشنبه: نشرات دانش.

نیکوکاری، ع. (۱۳۵۲). ترانه‌های نیمروز. تهران: مرکز ملی پژوهش‌های مردم‌شناسی و فرهنگ

عامه.

هدایت، ص. (۱۳۸۱). فرهنگ عامیانه مردم ایران. تهران: چشمه.

Reference

Dad, S. (2004) *Dictionary of literary terms*. Morvarid.

- Golestaneh, M. (2007). *Popular culture (2): Literature and folk poetry of the people of Sistan*. Orooje Andishe.
- Golestaneh, M. (2008). *Popular culture (4): mourning in Sistan*. Orooje Andishe.
- Hassan Lee, K. (2003). Velvet lullabies A look at the origin and themes of Iranian lullabies. *Persian Language and Literature, Sistan and Baluchestan University, 1*, 80-61.
- Hedayat, S. (2002). *Folk culture of the Iranian people*. Cheshmeh.
- Imrani, Gh. (2014). *Sistan literature, order section, today's poetry*. Daryaft .
- Klein, B. (2001). *In international encyclopedia of the social and behavioral sciences*. Elsevier.
- Mirhadi, T. (1991). Evolution of children's literature in Iran. 17 articles about children's literature. *Children's Book Council*, 147-152.
- Mirhadi, T., & Jahanshahi, I. (1997). *Dictionary of children and adolescents*. Company for preparing and publishing the dictionary of children and adolescents.
- Nikokari, I. (1973). *Nimroz songs*. National Center for Anthropological and Popular Culture Research.
- Ra'is Al-Dhakerin, Gh. (1991). *Kando*. Saeed.
- Shahnazi, J. (2013). *Dictionary of Sistani dialect "Khanj"*. Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Shahroodi M., & Khalili Jahantegh, M. (2021). Melodiousness and Softness in the "â?i:ka" (Lullabies of Sistan). *Culture and Folk Literature, 38*, 147-181.
- Sims, M. C., & Stephens, M. (2005). *An introduction to the study of people and their Tradition*. Utah State University Press.
- Spivak, G. (1988). "Can the Subaltern Speak?" *Marxism and the Interpretation of Culture*. Ed. Cary Nelson and Lawrence Grossberge, Macmillan, 271 - 313.